

MIJO LONČARIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mloncar@ihj.hr

KAJKAVŠTINA U RANIM PODRAVSKIM TOPONIMIMA

Na temelju prvih zapisa hrvatskih riječi, a to su uglavnom toponimi, utvrđuju se osobine hrvatskoga jezika, upravo kajkavštine, u Podravini od 12. do 16. stoljeća.

U raspravi *Hrvatski jezik u "Felicijanovoj ispravi" i u drugim slavonskim dokumentima iz XII. stoljeća*¹, želio sam pokazati koliko se može zaključivati o hrvatskom jeziku u srednjovjekovnoj Slavoniji² na temelju suvremenih zapisa. Navleo sam da je riječ uglavnom o toponimima zapisanima u latinskim ispravama, da je često postojala pisarska tradicija zapisivanja nekih, posebno važnijih toponima, u određenom liku, koja je bila pod utjecajem mađarskoga i latinskoga, manje nje-mačkoga, jezika, a toga je utjecaja bilo i kasnije, negdje više – negdje manje.

Ranije sam, u radu g. 1985. istakao takav pristup Stjepana Pavičića iz 1920. godine, gdje sam pokazao da Pavičić tada na temelju naše tadašnje povijesne dijalektologije i povijesti jezika uopće nije mogao dobro interpretirati neke zapise. Kasnije je to pokušao Pavle Ivić (1956) i dok mu je to uspjelo za neke jezične ka-

¹ Kao što je poznato, ta isprava iz 1134. godine prva je poznata sačuvana isprava iz sjeverne Hrvatske. Od drugih pisanih spomenika iz 12. st. zbog važnosti posebno spominjem jedan, iako je izvan obuhvaćenoga područja, tj. potječe iz Požeške kotline. To je natpis *BRAT JAN*, uklesan u kamen. Iako fragmentaran, može se smatrati prvim spomenikom na hrvatskom jeziku, i to narodnim jezikom, bez utjecaja staroerkvenoslavenskoga, pisanim latinicom, dakle vrlo blizu vremena nastanka Bašćanske ploče na glagoljici.

² Srednjovjekovna Slavonija obuhvaćala je sjevernu Hrvatsku, dok današnja Slavonija obuhvaća uglavnom njezin dio koji je bio pod turskom vlašću. Kao što je navedeno u radu Lončarić, Finka 1986 (329) Slavonci i Podravci pokazivali su mi u Podravlju u polju među koja dijeli Slavoniju od "Podravine". Upotrijebio sam ime *Podravlje*, jer je *Podravina* dvoznačno, odnosno troznačno, tj. upotrebljava se za Podravlje, kraj uz Dravu, pa se razlikuju Donja (ili Slavonska) Podravina i Gornja Podravina, koja se danas ne smatra Slavonijom, između Drave i Bilogore. Gornja Podravina također se uzima u širem i užem smislu. U prvom obuhvaća ne samo nizinu uz Dravu, a u užem smislu ("prava") Podravina obuhvaća samo nizinu uz Dravu.

rakteristike (npr. jat – posebna fonološka jedinica), nije dobro interpretirao zapi-
se za poluglas i staro slogotvorno *l̥*³.

Za ilustraciju pisarske tradicije mogu se uzeti imena triju najvećih mjesta, gra-
dova iz toga područja – Koprivnice, Virovitice i Križevaca. Za Koprivnicu pisa-
lo se *Koproncha*⁴ i slično (prvi put 1316. godine), a tek 1461. zapisano je *Capri-
nitza*, što je blizu hrvatskom liku (nedostaje samo *v*, dok *a* na mjestu *o* odgova-
ra mađarskoj grafiji). Kao što je često slučaj, ime tekućice – rječice, potoka – po
kojem je grad dobio ime, zapisano je, prvo, mnogo ranije – već 1207. (CD III), i,
drugo, mnogo sličnije današnjem liku imena – *Quopurniche*. Grad Križevci zapi-
san je najprije u liku *Križ* (*Cris* 1223.), i kasnije katkad tako, ali obično je to *Cri-
sio*, *Crisium*. Virovitica je bilježena kao *Wereuwche* 1234., *Werewche* 1239., *Ve-
reucha* 1242., *Veröcze* 1244. i slično dalje, a u prepoznatljivom hrvatskom liku
1444. *Wyrowythyicza*⁵.

Za analizu obuhvatio sam (Gornju) Podravinu u današnjem širem smislu, bez
istočnoga Podravlja, istočne slavonske Podravine. Katkad uzimam i imena i izvan
toga područja, iz susjednih krajeva, radi usporedbe, potvrde zaključka ili zato što
nalazimo drukčije stanje. Katkad i zato što za neku pojavu u Podravini nema do-
voljno potvrda. To su, dakle, Međimurje, varaždinsko, vrbovečko, bjelovarsko-
bilogorsko i virovitičko područje te Sjeverna Moslavina. Središte područja obu-
hvaćalo je staru hrvatsku župu || županiju Komarnica, te susjedne župe⁶, dijelom
ili u cjelini: Gušće (*de Gwescha, Gaska*)⁷, grđevačku, česmičku, rovišćansku,

³ Ivić je pretpostavio da je vrijednost poluglasa u Slavoniji bila otvoreno *e* (*ä*) (Ivić 1958 : 301f.),
kao dalje na istoku, međutim, ja sam zaključio (za što je veoma ilustrativan bio zapis za grad Pa-
krac kroz nekoliko stoljeća), da se je dugo čuvala posebna jedinica na mjestu poluglasa, u vrijed-
nosti šva (ə) (Lončarić 1985). Slogotvorno *l̥* u također je neko vrijeme čuvalo posebnu fonološku
vrijednost, ali se u Slavoniji najprije izjednačilo s kontinuantom stražnjega nazala, koja je također
čuvala posebnu fonološku vrijednost u glasu tipa *o*, u Slavoniji zatvorenijeg od etimološkoga. Pos-
lije je došlo do različite sudbine te kontinuantne (u štokavskim govorima jednačenje s *u*, a u kajv-
štini i danas imamo tri različite sudbine: također jednačenje s *u*, jednačenje s *o* i čuvanje posebne
fonološke vrijednosti.

⁴ Ako je potvrda imena navedena u Heller, *Comitatus Crisiensis* i *Comitatus Veroecensis*, u
Dickenmannovu djelu *Studien zur Hydronymie des Save systems* te kod Pavleša, *Koprivničko i đur-
đevačko vlastelinstvo*, onda ne donosim posebno podatak o izvoru. U ostalim slučajevima naznaču-
je se izvor. Ako je mjesto s nekim imenom pripadalo đurđevačkom vlastelinstvu, označeno je slo-
vom *Đ*, a ako je pripadalo koprivničkom vlastelinstvu onda sa *K*. Drugim se posebnim kraticama,
osim uobičajenima, ne služim.

⁵ Pregled grafije zapisa hrvatskih imena u starim ispravama, između ostaloga, daje Dicken-
mann (1966) u poglavljima *Orthographische Fragen* i *Ungarische Einflüsse*, te Šimunović 2002.

⁶ Za starija razdoblja, za manje teritorijalno-administrativne jedinice, prije formiranja velikih
županija, u kojima su manje starije obično sačuvani kao kotari, uzimaju jedni autori naziv *župa*, a
drugi *županija* (v. Mažuranić, *Prinosi*, s.v. 2. *župa*). U novije vrijeme povijest i problem prikazani
su u djelu *Hrvatske županije kroz stoljeća*.

⁷ Za tu jedinicu, kao i za kasniji arhidakonat, također se uzimaju različiti hrvatski nazivi, *Gušće*
(Dočkal) i *Gvešće, Gačišće*. Od njih je prvi najobičniji, a etimologiju mu je pokušao odrediti još

križevačku i kalničku. U crkvenoj organizaciji pripadalo je područje komarničke župe uglavnom Komarničkom arhidakonatu, a ostala i arhidakonatima Kalnik i Gušće. Kasnije je područje komarničke župe pripadalo koprivničkom, đurđevačkom i ludbreškom vlastelinstvu.⁸

Najstarije su isprave u sjevernoj Hrvatskoj prilično kasne, prva je Felicijanova iz 12. st. Među važne ulazi isprava kralja Emerika iz 1201. o posjedu zagrebačkih biskupa u srednjoj Podravini⁹, ali ona ima malo zemljopisnih imena. Zanimljiva je po tome što se posjed zove točno tako kako se i danas zove potok gdje je taj posjed bio, tj. *Komarnica*. Zapisan je kao *Camarnica*, što odgovara mađarskom pisanju. Više je isprava u kojima se navodi po nekoliko toponima. Za Podravinu u užem smislu važne su dvije mlađe isprave iz 15. st., iz 1439. i 1477. godine, u kojima se donose popisi naselja koprivničkoga i đurđevačkoga vlastelinstva, s oko 130 imena naseljenih mjesta. Imena naseljenih mjesta obuhvaćenoga područja navode su u 6. i 10. svesku niza *Die historischen Ortsnamen von Ungarn: Comitatus Crisiensis i Comitatus Veroecensis*.

Ako je u kojoj ispravi potvrđen koji drugi anojkonim, u kojem nalazimo podatak o jezičnoj pojavi koja nas zanima, također ga spominjem.

Ovamo pripada toponim *Međimurje*. On originalno, u govorima u kojima se to može vidjeti, glasi *Mežimorje*, etnonimi *Mežimorec*, *Mežimorka*. O njemu sam također pisao, pa ne bih ovdje šire obrazlagao, nego sam iznio rezultat (Lončarić 1994). Dugo se je povezivao s imenom rijeke *Mura*, međutim riječ je o dvije različite etimologije. S Murom je pučkom etimologijom povezivan i u njemačkim i mađarskim prevedenicama *Mur-insel*, *Muraköz*. Rješenje je bilo vrlo jednostavno, tj. daju ga stari kajkavski rječnici, koji imaju apelativ *mežimorje*, u značenju ‘otok’, npr. *Insula ... otok, szredische, megimorje* (Belostenec, s. v. *Insula*). Tako glasi i latinska prevedenica za Međimurje: *Insula*, koja se proširuje i na *Insula Mura Dravana*¹⁰.

Ćuk. U novije doba pozabavio se njome Putanec (v. Gulin 2002, bilješka 15, na str. 73/74; zahvaljujem ovdje akademiku Šimunoviću, koji me je upozorio na literaturu, kao i u nekoliko drugih slučajeva). Marković (2002 : 272) upozorava da treba imati na umu dva današnja toponima na tom području. Prvi je *Gušte*, koji odgovara liku *Gušće/Gušće*, ali treba dodati da je takav lik mogao nastati tek nakon dolaska novoštokavaca ili intervencijom zapisivača, koji su ga “normirali” (kao npr. imena gradova *Rijeka*, *Osiijek*). Drugi je toponim *Gradišće*, koji može potjecati od staroga grada župe Gušće.

⁸ Srednjovjekovne odnose na istoku, koje danas zahvaća Virovitičko-podravska županija, sažeto je u novije vrijeme prikazao Marković 2002.

⁹ Prikazala ju je Lelja Dobronić 1951. godine. Na srednju Podravinu odnose se dva posjeda, Komarnica i Zdelja, na susjedna područja Kamenik kod Kalnika, nešto dalje Biškupec kod Varaždina, Duža, Gušće / Gačište i Vaška kod Virovitice, te Dubrava (Donbro) kod Vrbovca.

¹⁰ Prefiks *meži* odgovara slovačkom *mezi*. Sa slovačkim jezikom se kajkavski dio hrvatskoga jezika susretao na području današnje Mađarske, prije dolaska Mađara, prije 10 stoljeća. Srednjoslovački dio jezika ima također znatne južnoslavenske crte, a i u kajkavštini susrećemo neke zapadnoslavenske crte (npr. *ę* umjesto *o* u nastavku l. l. mn. prezenta *-mę*). U češkom je jeziku potvrđena odgovarajuća imenica *mezimoře* u značenju ‘poluotok, rt’ (Krajčović, Lončarić 1998.).

Ako se zemljopisna imena gledaju s općejezičnoga gledišta, što ovdje i želimo, onda se može promatrati ograničen broj pojava, uglavnom fonoloških, upravo fonemnih. Neću analizirati motivaciju pojedinih ojkonima ni drugih toponima na koje se osvrćem u ojkonima, a tvorbu ako je to od važnosti za glavnu analizu¹¹. U pristupu toponimima i u nazivlju polazim od stavova i terminologije u Šimunović 1972.

S obzirom na specifičnu kajkavsku akcentuaciju građa ne daje gotovo nikakvih podataka, što se s obzirom na suprasegmentna (ne)bilježenja moglo i očekivati¹². Ti bi podaci bili važni posebno zbog dvaju razloga. Na tom području ostvaren je susret triju važnih kajkavskih tipova, posebno s obzirom na akcentuaciju. To su, najprije, tzv. kajkavski konzervativni govori, koji najbolje čuvaju osnovnu kajkavsku akcentuaciju, zatim govori s unakrsnom metatonijom akuta (novoga praslavenskoga dugoga uzlaznog naglaska) i cirkumfleksa – staroga silaznoga naglaska (što podsjeća na metatoniju praslavenskoga akuta i cirkumfleksa u dijelu litavskoga jezika), što je otkrio Stjepan Ivšić (Ivšić 1936). Treća je akcentuacija s ograničenim mjestom naglaska na zadnja dva sloga (naglasne) riječi (Franjo

¹¹ Ipak bih se usput osvrnuo na nekoliko motiva u imenima, koja mi se čine posebno zanimljiva.

Na rubnom području, zapadno od Križevaca zapisano je *Zlanchina* oko 1433. Naime, mjesta koja su dobila ime po kiselim mineralnim vodama redovno imaju u osnovi *slatina*, dok je ovdje *slan*. Leksemi *sladak*, *slan* svode se na isti indoeuropski korijen *sald-/*sa-ld-* ‘slan, začinjjen, wohlschmeckend’ (Skok, s. v. *sladak*).

Na pučkoj etimologiji zasniva se današnji ojkonom *Tkalec* (danas su to zapravo dva sela: Gornji i Donji Tkalec). Ime sela nije prvotno motivirano glagolom *tkati*, nego imenicom *kal* ‘blato’. To se vidi i po zapisima hrvatskoga imena, ali i po latinskom imenu: *Lah*, *Calissa locus* 1217., *Laga* 1223., *Caluch*, *Kalacz* 1226. (u potonja dva primjera *a*, *u* na mjestu su poluglasa, šva); *Kalista* 1270. bit će *Kališće*, kao i 1408. *Kalysthye*, *Calisthe*. Lik koji odgovara današnjem imenu sela, a zasniva se na pučkoj etimologiji, tj. dovodi ime u vezu s *tkati* javlja se prvi put 1570. *Thkalecz*.

Zapadno od Križevaca, sačuvala su se imena u kojima je prepoznatljiv stari slavenski etnonim **duleb-* – rijeka i selo *Dulepska* i etnik *Duleblani*.

Posebno je zanimljiv etnik za selo *Slanje* kraj Ludbrega – *Slavenci*. Ime je potvrđeno od 13. st. u likovima: 1248. *Zlowna*, 1253. *Zlayna*, 1334. *Zlauina*, a od kraja 15. st. dolaze opet likovi u kojima se prepoznaje današnji naziv: 1495. *Zlayno*, 1507. *Zlanya*. Moguće su dvije pretpostavke o neslaganju ojkonima i etnika. Poznati su takvi slučajevi, npr. stanovnici sela Markuševca kraj Zagreba nazivaju se *Šimunčani*, po župi sv. Šimuna. Može se pretpostaviti da se kod Slanja radi o dva različita toponima: jedan s osnovom *slan-*, koji se odnosi na prirodno okruženje, a drugi **slav-/*slov-*, koji je etničkoga porijekla, odnosi se na stanovništvo. Tako je ostalo sve do danas: ojkonom je geografskoga porijekla, a etnik etničkoga. Druga je mogućnost da je *Slavina* dala *Slane* fonološkim razvojem. Na primjer, na susjednom području rijeka Bednja ima lik *Beja*. S tim se može povezati i ime sela *Slovinska Kovačica*, kod Bjelovara, za razliku od novijega naziva *Vlaška Kovačica*, koje je ime nastalo dolaskom Vlaha u Slavoniju (*Parva Valachia*). U atributu *slovinska* čuva se stari lik *Slovinje* za Slavoniju.

¹² Dickenmann (1966:201) također govori o tome da građa ne pruža uvijek dovoljno podataka za utvrđivanje fonološkoga lika imena, npr. za stare izjednačene skupove **stj=*skj*. Šimunović (2002:207) to dalje razrađuje (v. ovdje kod *stj*, *skj*).

Fancev: “Zweisilbengesetz”)¹³. U blizini je i četvrta, vrlo specifična akcentuacija, u Međimurju, gdje su ukinute sve suprasegmentne opreke osim mjesta naglasaka. Kvantiteta se prefonologizirala u kvalitetu.

Od ostalih fonoloških pojava može se analizirati nekoliko. Među njima su i dvije koje su posebno karakteristične za kajkavštinu, i to (1) sudbina jata (**ě*) i poluglasa (**ǎ*)¹⁴, te (2) razvoj stražnjega nazala (**ǫ*) i slogotvornoga **ǰ*. Kao što je poznato, specifičnost je kajkavštine – u okviru svih slavenskih idioma – da su se prva dva i druga dva fonem u kajkavštini međusobno izjednačili, s iznimkom nekih rubnih govora. Također se može pratiti sudbina **dj*, **stj*=**skj*, **zdj*=**zgj*, sekundarni suglasnički skupovi i neke pojave od manje važnosti, te pojedinačne pojave.

Najveći broj toponima tvoren je sufiksom s nepostojanim poluglasom, šva *-C(e)c < C(ǎ)c*, gen. *-Cca*, odnosno mn. *-Cci* (o čemu će dalje biti više riječi). (Sufiks s nepostojanim šva bilježim sa *-(e)c*, jer je kasnije nepostojano šva dalo zatvoreno *e*.)

Kvantitativni odnos imena na *-(e)c* i ostalih obično je takav da ih je više od polovice s tim sufiksom, a manje od polovice s drugim sufiksima. Kao ilustraciju uzet ćemo jednu relativno zatvorenu cjelinu, društveno-teritorijalnu jedinicu, vlastelinstvo. Istina, treba imati na umu da su imena bilježena kroz dva i pol stoljeća, kroz koje vrijeme granica i opseg vlastelinstva nisu bili stalni, uvijek jednaki. Od 115 imena u đurđevačkom vlastelinstvu, samo 50 nije s navedenim sufiksom. Kasnije se rijetko susreću zapisi sa *-ec*.

Znatno je manje toponima s “nenepostojanim” poluglasom, danas samoglasnik tipa *e* (obično zatvoreno), kojim se tvore deminutivi, i gdje se na mjestu poluglasa bilježi vokal, obično *e*, jer dolazi i u kosim padežima, npr. *gradec* – *gradeca* (*Gradecz* Đ 1439.), *zdenčec* – *zdenčeca* (*Zdenchecz* K 1477.).

¹³ Ovdje bih se samo vrlo kratko osvrnuo na nastanak spomenute akcentuacije, o čemu sam na temelju Fancevljeva i Ivšičeva istraživanja, a kasnije i na temelju Junkovićeve interpretacije, već iznosio svoje mišljenje (Lončarić 1977). Što se tiče uzroka ponovio bih da to treba gledati u širem arealnom kontekstu, s obzirom na to da se za starija razdoblja i za slovački jezik, u koji je prelazila kajkavština prije 10. st., i za mađarski jezik, pretpostavlja akcentuacija s fiksiranim mjestom na predzadnjem slogu. Ovdje bih samo dodao nešto u vezi s apsolutnom kronologijom navedene pojave. Pokazao sam (isto) da se ta akcentuacija dijelom poklapala s nekim srednjovjekovnim administrativnim granicama. Najzanimljiviju inovaciju u kajkavštini, metatoniju akuta i cirkumfleksa, treba staviti u vrijeme stvaranja osnovne kajkavske akcentuacije, dakle, u vrijeme otpadanja poluglasa, što je u vrijeme dolaska Mađara. Tada sam iznio pretpostavku da je akcentuacija s ograničenjem na zadnja dva sloga nastala sigurno do 14. stoljeća, kada u osnovi možemo već govoriti o svim važnijim hrvatskim dijalektima. Za tako veliku promjenu, inovaciju bio je potreban i velik unutarsustavni razlog, kakav više ne nalazimo nakon 10/11. stoljeća (v. i Lončarić 1996).

¹⁴ Govorim o jednom poluglasu jer polazim od suponiranoga prahrvatskoga vokalizma, u kojem su poluglasi izjednačeni u jednome, a njihov je refleks imao vjerojatno fonetsku vrijednost šva.

Pregled tvorbenih načina

– toponimizacija na razini apelativa

– IMENICA

- o *Breg, Limbos, Nowak, Pathak, Zygeth*
-(e)c *Zygetecz*
-a *Greda, Loka, Dezka/Dizka* 1615. (kasan zapis)
-ana *Polyana*

– POMENIČENIH PRIDJEVA

-o *Kopriwna* 1439., *Koprivno* 1477.; *Raven*; vjerojatno f. *Neteča*, tj. ‘netekuća voda’, a ne m. (*Neteč*), kako je zapisano *Netech* 1396.

– sufiksacija:

-in	<i>Krnyn</i>
-ov-ica	<i>Machkowyca, Cerovica</i>
-en-ica	<i>Czygleniyca</i>
-ov-ina	<i>Rachkowina</i>
-n-ščina	<i>Babynschina Nedelischina</i>
-išče	<i>Zredysche</i>
-ica	<i>Drawyca, Gorycza</i> (4), <i>Kuchyca</i>
-je	<i>Bezje/Bozje, Oresye, Brezye</i>

– prefiksacija:

Prikraj > *Pricraye* 1396, *Prikraye* 1439, *Prykraj* 1477. Toponim se prvo javlja kao lokativna sintagma, pri čemu je važno da je s nastavkom tvrdih, a ne mekih osnova, tj. sa -e, a ne sa -i.

– prefiksarno-sufiksalna tvorba:

Podgradya, Podbseschye, Zgorje

Pregled fonoloških osobina

Kao ishodišni likovi fonoloških i morfoloških jedinica uzimaju se općekajkavski, odnosno općehrvatski likovi ako se mogu suponirati. Ako se takvi likovi ne mogu suponirati s dovoljno čvrstom argumentacijom, onda se uzimaju eventualno suponirani praslavenski likovi iz literature. U rijetkim slučajevima ishodišni se likovi ne suponiraju.

Poluglas

Kontinuanta poluglasa pojavljuje se često jer dolazi u najčešćem sufiksu *-C(ə)c*, kao i genitivu njegova množinskoga oblika, odnosno u genitivu množine imena na *-ci*. Međutim, u drugim imenima i tvorbama javlja se rijetko. Fonetška vrijednost bila mu je šva (ə), a po jednačenju s kontinuantom jata bila je zatvoreno *e* [e̞].

SUFIKSI *-(e)c*; *-ec*; *-ci*

-(e)c Zapisani likovi velikom većinom završavaju na *-Cc*, bilježi se osnova koja dolazi u kosim padežima, bez obzira je li ime u jednini ili u množini (što je kasnije obično singularizirano). Dakle, bilježi se posljednji suglasnik osnove – upravo sonant, najčešće *v* – i sufiksalni suglasnik *c*. Ako je to ime na *-(o)vəc* || *-(o)vci*, onda se *v* bilježi sa *u* ili *w*, a *c* se obično piše *cz*, rjeđe *ch* (češće u ranijim razdobljima). Nepostojani poluglas nije se bilježio vjerojatno ni zbog toga što je bio neodređeni centralni glas tipa šva, vjerojatno i s reduciranim izgovorom.

Kao prve primjere navodim zapise imena sela Zrinski Topolovac: 1397. *Thapolouch*, 1398. *Tapalouch*, 1406. *Thapalouch*, 1412. *Topolouch*, 1439. *Thapolowcz*, 1449. *Thololovac*, 1498. *Thapalowcz* itd. Drugi je s ruba obuhvaćenoga područja, to su na kalničkom području današnji (Gornji i Donji) Dubovec. Zapisivan je obično sa *-wcz*, ali prvi je zapis *Dobouch* 1238., 1334., *Dubowcz* 1461., *Dobovc*. Posebno je zanimljiv vrlo rani zapis sa *-ec*: *Dobowecz* 1353. Na đurđevačkom području zapisano je 1439.: *Popowcz*, *Zedlarowcz*, *Zwetilowcz*, *Gwlyncz*, *Drasewcz*, *Kwczekowcz*, *Jedusowcz*, *Knesewczy*, *Desenowcz*, *Chechowcz* itd.

-Cec. U manjem broju potvrda na mjestu nepostojanoga poluglasa, ili već zatvorenoga *e*, zapisano je *e*, tj. *-Cec* umjesto *-Cc*. Razlog može biti da nije postojala tradicija pisanoga lika, da pisar nije bio upoznat s tradicijom, dovoljno “učen”, s jedne strane, odnosno ime je dolazilo u N jd. i već je bio jasan samoglasnik koji u tom padežu dolazi, a pisar ili informator nastojali su na vjernom zapisu lika koji se upotrebljava. Primjeri su:

Drasowecz Đ 1477, dok je 1439. zapisan kao *Drasewcz*. Sa šireg područja, zapadno od Križevaca, za današnji Martinec nalazi se rani zapis *Scherbakovec* 1306., a drugi iz 1439. ima obično *-wcz*.

Potrebno je posebno osvrnuti se na jedinstveni lik *Thopolovac* 1449., dakle sa *a*, a ne *e* za današnji (Zrinski) Topolovac, na Bilogori, između Koprivnice i Bjelovara. Prvi je zapis “pravilan” *Thapolouch* 1397. Zapis sa *a* može biti utjecaj pisareva idiolekta, novoštokavca s područja gdje je poluglas već dao *a*, ili je moguće da su bježeći pred Turcima tamo došli štokavci koji su već imali tu promjenu.

Zapisi sa *-Cec*, nasuprot onima bez *e*, jedna su od potvrda da je u N jd. postojao samoglasnik, u vrijednosti šva, koji se kasnije izjednačio s kontinuantom jata, tj. u zatvorenom *e*.

Hrvatska, kao i druga južnoslavenska mjesna imena na *-ci*, *-ovci*, *-inci* prikazao je Władysław Lubaś. On se u prvom redu pozabavio imenima u množinskom obliku, ili onima koje je on smatrao takvima¹⁵, a koji su većinom etničkoga porijekla i patronimnog, dok su oni s oblikom jednine “topografski” ili deminutivni (Lubaś 28).

-ec

Gradec – *Gradecz* Đ 1439.; na zapadnom rubu, zapadno od Križevaca, današnji Pogančec zapisan je 1481. *Poganchez* i kasnije slično, redovno sa *e*; jedanput se kasnije javlja kao *Poganez* 1570., kada se krajem 16. st. javljaju dva sela s tim imenom kod Koprivnice. Kod Križevaca kasni je zapis *Potochez* 1653., za selo koje je najprije zapisano kao *Pathak* (= *potok*) 1495.

Torčec – rubno, čazmansko područje, na području današnje Tomašice: 1399. *Terchech*, a 1403. *Vtrochech*, *Wthorchech*, *Torchech* i slično dalje. *Torčec* kod Koprivnice javlja se kasnije

Zdenčec – Mjesto kraj Koprivnice, zapisano kasno, danas ne postoji: *Zedenchez* 1507., *Zdenchez* 1513. Na susjednom su području, Moslavini, dva mjesta toga imena: 1406. *Zdenchech*, koji je danas službeno *Zdenčac*. Drugo mjesto *Zdenchez* 1495. danas je *Zdenčec*.

Uz to ime može se spomenuti da je mnogo poznatije ime sa sufixsom *-(e)c* || *-ci*, također na rubu područja, danas *Zdenci*, zapisano prvi put 1244. u mađariziranom liku *Ezdench*, 1255. *Izdench*, 1316. *Zdench*, s mnogo kasnijih zapisa u različitim mađariziranim i nemađariziranim likovima¹⁶.

OSTALI PRIMJERI

Drugih je primjera za poluglas malo.

Bozye (*Minor et Maior*) Đ 1396., *Bozyo* 1439., a 1477. *Bezye* (*maior, minor*). U osnovi je korijen *bəz*, od čega je *bazga* i kajkavski *bezga*, *bezek*, *bežga*. Danas postoji polje *Bezgovje* kod Koprivnice, a od dva *Bazja* kod Virovitice Gornje ima danas štokavski (šćakavski) govor (ijekavskošćakavski bosanski dijalekt, v. Brozović, Lončarić-Finka). Kolebanje u pisanju između *e* – *o* svjedoči o centralnome, neodređenom izgovoru kao šva.

Raven (m.), rubno zapadno od Križevaca: prvi zapis na mjestu nepostojanoga poluglasa ima *u*, što svjedoči također o središnjoj artikulaciji šva: *Rau(u)m* 1238.

¹⁵ U radu Lončarić 1978. istaknulo se da Lubaś za zapis *Jagnedowch* iz 1351. pretpostavlja množinski oblik, smatra ga etničkim, dok treba vjerojatno uzeti singularni oblik. Izvodi ga, čini se, krivo od *jāgnjād*, misleći na životinje, dok je motivacija *jagnjed*, drvo – vrsta jablana, kako to imaju kajkavski leksikografi.

¹⁶ Samoglasnici su dodavani na početak stranih leksema koji su počinjali skupovima koji nisu mogli stajati na početku riječi u mađarskome jeziku, npr. *iskola* za lat. *schola* (Hadrovics).

Iduća dva, također rana, zapisa na mjestu poluglasa nemaju ništa, što je u skladu s imenima na *-(e)c*: *Ravn* || *Raun* 1249., ali od početka 14. st. piše se *e*: *Raven* 1306. i sl. dalje.

Kasni zapis iz 1615. (*Sancti pauli de*) *Dizka* || *Dezka* svjedoči o zatvorenome izgovoru *e*, u kojem su već izjednačeni jat i poluglas. Ovaj primjer treba navesti posebno zbog toga što je zapisivač (vizitator) uočio zatvoreno *e*, i nije se mogao odlučiti kako to treba zapisati, pa ga piše na dva načina.

**vəs* ‘selo’ – Nije sigurno, iako je vrlo vjerojatno, da se u zapisima *Zrednyawecz* 1512., *Zrednywcz* 1513., *Zrednyavez* 1517. nalazi leksem *ves*, tj. ‘selo’, pa bi ime glasilu *Srednja ves*. Danas toponim nije sačuvan, treći zapis govori za takvo čitanje, drugi ne, a prvi je neutralan. Iako na obuhvaćenom području danas postoje sela koja imaju u imenu riječ *ves*, u starim ih zapisima rijetko nalazimo.

Ovdje se može spomenuti i staro ime današnjega Virja, koje se obično navodi kao *Prođavić*, ali što će biti vjerojatno krivo, kao što pretpostavlja i Pavleš, jer samo vrlo rijetki i kasni zapisi mogu se tako čitati. Najsigurnije za takvo čitanje bilo bi *Prođawich*, tek iz 1580. Važna mjesta, kao što je bilo i staro Virje, tj. sjedište plemenske žup(anij)e Komarnica i kasnije vlastelinstva (đurđevačkoga) imala su obično neko latinizirano ili pomadareno tradicijsko ime, kao npr. Koprivnica i Virovitica. Tako i ime za Virje u liku koje se obično spominje sigurno ima kao složenica u drugome dijelu mađarsku riječ *viz* ‘voda’, npr. *Prođauiz* 1267. i slično dalje. Zato smatram da je dobro Pavlešovo čitanje *Prođaviz*. Druga je stvar kako je nastalo ime, koje je moglo izvorno hrvatski biti izvedenica tipa *Prođavec* || *Brođavec*, ali je moglo biti i složenica, kojoj je drugi dio mogao biti *vəs*, dakle ‘selo’, možda *Prođ*||*Brođ* *ves*, čemu bi odgovarao današnji lik *Prođna*||*Brođna ves*¹⁷. Tomu u prilog može govoriti još jedno mjesno ime, s nešto istočnijega, virovitičkog područja. Prvi su zapisi, istina, iz nešto kasnijega vremena, s početka 16. st.: 1517. *Nowavicz*, 1524. *Novavyz*, što će mađarska etimologija shvatiti kao *viz* ‘voda’, a vjerojatno je u osnovi također bila *vəs*, tj. *Nova ves*. Kasnije se ime javlja još jedanput, ali samo kao *Nova* 1535.

s(ə)-

U točki o poluglasu može se navesti i naziv koji je prefiksno-sufiksna složenica s prefiksom *s(ə)*¹⁸: *Zgorje* 1477. zapisano je 1439. kao *Izgorja*, danas *Zgori* kod Hlebina. Lik *Izgorja* sa *iz-* mađarski je utjecaj (kao *iskola*, *Izdenchecz* itd.).

¹⁷ Nada Klaić također se ne može odlučiti za hrvatski lik, obično se služi likom *Prođavić*, ali ima i pridjev *prođavečki*, prema *Prođavec* (Klaić 1987).

Jat

Kontinuanta jata bilo je zatvoreno *e*, koje je u dugom slogu moglo biti uzlazni (*ie*) ili silazni (*ei*) dvoglasnik. S njime se kasnije izjednačila kontinuantna poluglasa (*šva*). U dvadesetak sela istočnije, u našičkom kraju, sa štokavskim (šćakavskim) govorom čuva se i danas (fakultativno) posebna jedinica na mjestu jata u vrijednosti zatvorenoga *e* (Sekereš 1982).

***brĕg** – Uz značenje ‘brdo, brijeg’ i danas se u narodnim govorima u slavonskoj Podravini i u srednjoj Slavoniji rijetko čuva i značenje ‘obala’ (moji podaci). Današnji (Podravski) Bregi kod Koprivnice vjerojatno su, sudeći po konfiguraciji tla, dobili ime po značenju leksema ‘obala’. Zanimljiv je zapis *Breeg* Đ 1439., s dvostrukim *e*, što upućuje na dug samoglasnik, dugo zatvoreno *e*. 1534. zapisano je *Bregh*. Naselje *Bresancz* 1477. K danas, danas *Brežanci*, dio je Koprivnice. Etničkoga je porijekla, vjerojatno znači ‘ljudi s obale, nastanjeni na obali’.

***rĕka** – Najstariji je zapis s deminucijom: *Rechicha* 1337., a odnosi se na potok, koji se ulijeva u Koprivnicu. Naselje je *Reka* zapadno od Koprivnice, uz veći potok Koprivnica, po kojem je i grad dobio ime: *Reka* 1440., i kasnije tako. Danas dijalektno postoje dva lika: kajkavski *Reika* i (novo)štokavski *Rieka*. Kasnije se javlja još jedno mjesto istoga lika, bliže Križevcima *Koprivnichka Reka* 1781.

***orĕh** – U sjeverozapadnoj Hrvatskoj više je sela u čijem je imenu taj leksem: Đ *Oresya* 1225., 1439., *Oresye* 1477. Na kalničko-križevačkom području: *Orehouch* 1370., slično i kasnije. Zanimljiv je kasniji zapis iz 1554. *Horehowch*, s protetskim *h*, što odgovara i protetskom *h* u tom leksemu u nekim kajkavskim govorima.

***brĕst** – *Brezthowcz* Đ 1477.

***brĕza** – Na rubu, kod Kloštra P.: najprije neprozirno *Pabres* oko 1439., a 1495. *Podbresye*. *Bresovica* 1217. na širem području, ispod Kalnika, danas je naselje uključeno u selo Kalnik. Zapis je zanimljiv zbog toga što vrlo rano i u prvom zapisu ima lik koji odgovara današnjem liku (*Brezovica*). I redovno je zapisivan tako da se može čitati na isti način. Odstupaju drugo spominjanje iz istoga stoljeća – *Preznicha* 1264. i mađarizirani lik *Brezencha*¹⁹ iz 1346.

***zdĕla** – Današnje *Zdelice* javljaju se kao ime mjesta najprije bez deminutivnoga sufiksa: *Zdelia* 1201., *Zdela* 1270., *Zdelya* 1412., kako se zove i potok, a tek od kraja 18. st. javlja se lik *Szdelicza* 1781.

¹⁸ Poznato je da je u kajkavštini, kao i u mnogim čakavskim govorima, došlo do kontaminacije dvaju starijih prijedloga: **s(ə)* (< **sv*) i *iz* i odgovarajućih dvaju prefiksa. Oni su u glavnini kajkavštine dali morfonološki jedan prijedlog *z || zę* i prefiks *z(e)-*, koji obuhvaćaju značenja dvaju ishodišnih prijedloga i prefiksa.

¹⁹ Taj lik odgovara današnjem liku mađarskoga imena sela u mađarskoj Podravini, gdje je bilo Hrvata, a hrvatski se također zove *Breznica*.

***presěka** – Rubno, zapadno od Križevaca: *Preseka* 1334., *Prezeka* 1495. i tako kasnije. Zanimljivi su zapisi iz 16. st. koji odstupaju od lika koji je danas služben: *Pryezeka* 1570., *Pryeszeka* 1576., a upućuju na dvoglas, duljinu, ali u prefiksu: *Prieseka*. U 17. st. dolazi jedan ikavski lik: *Preszika*, i to na mjestu jata u osnovnoj riječi, što može biti osobina pisareva osobna idioma, idiolekta.

***korēn** – Današnje *Korenovo* zapisano je najprije kao (*de*) *Koren* 1334., obično tako i kasnije, pa i nakon 1500., kada se prvi put pojavljuje kao *Korenovo*.

***mlěko** (|| ***malin** ??) – *Mlechinzca* 1337. Ā ime je potoka blizu *Rečice*; vjerojatno je u vezi s riječju *mlijeko*, ili je krivo zapisano (*mle-* umjesto *mel-*) pa je u vezi s *melin* ‘mlin’, možda *Melinčica*. Tada bi to bio primjer za poluglas.

q

***kqʹa** – Pojavljuje se u dvama imenima, s dvama sufiksima: *Kwthycha* Ā 1439., *Kochycza* 1477., *Cwchycza* 1510.; K *Kochane* 1477., *Kochan* 1513. Zapisu jednoga i drugoga imena upućuju na posebnu fonološku samoglasničku jedinicu s vrijednošću zatvorenoga *o*.

***lqka** – *Louka* Ā 1395., *Loka* Ā 1477., 1508. *Loko*. Zapis *Lonka* iz 1396. i dalje bit će po mađarskoj tradiciji.

Subotica (u narodnom govoru i *Sobotica*) sa sekundarnim *q* – *Zaboticha* 1408. K. Tada je prvi put mjesto zapisano u hrvatskom liku, inače se piše mađarski *Zombothel*, prvi put vjerojatno 1272.²⁰

***korqš**²¹ – Dio Križevaca koji se zove *Koruška*, a kroz njega teče i istoimeni potok, zapisivan je i sa *o* i sa *u* na mjestu stražnjega nazalnog samoglasnika. Slično je stanje i danas na okolnom području, već prema tome koja je kontinuanta u kojem selu: *Corusca* 1218., *Coruska* 1265., *Koruška* 1351., ali *Koroška* 1359. i sl. dalje. Naravno, za ranije vrijeme treba pretpostaviti poseban samoglasnički fonem, s vrijednošću između *o* – *u*, zatvoreno *o* [o].

***prqg** ‘pruga’ – *Prugovac*, zapadno od Virovitice: *Porog* 1334., *Progocz* 1471., *Progowcz* 1481. Prvi zapis sa *u*: *Prwgowcz* 1517. U mjestu i okolici stražnji nazal danas ima kontinuantu *u*, ali u istočnijim mjestima s kontinuantom *o* čuje se i *Progovec*. S obzirom na etimologiju imena moguće je da je u početku patronimičkoga porijekla, ali je kasnije povezano s apelativom u značenju ‘pruga’.

²⁰ U zapisima se povezuje s antičkim naseljem, pa se u popisu iz 1334. javlja kao *Sabaria*. Zett pokazuje da su takva imena nastala prema sajmenom danu u tjednu. U blizini je Subotice i selo Torčec, kojem je u osnovi naziv za ‘utorak’.

²¹ Ovdje ne možemo rješavati je li u osnovi romanski korijen **kar(ant)-* ‘kamen(it)’ ili kelt-ski **carantos* ‘prijateljski’, što se može proširiti na ‘lijep’, kao u slučaju *Ljubelj*, *Ljubeščica* (v. Bezljaj, Skok).

l²²

***vlk** – Prvi je zapis s početka 15. st., i to sa *l* na mjestu starijega slogotvornog *l* – *Wlchakouschyna* 1406., Bilogora južno od Koprivnice. Kako se pretpostavlja, na temelju drugih zapisa i potvrda, da se tada na tom području slogotvorno *l* više ne čuva, bit će riječ o pisarskoj tradiciji. Još je jedan sličan zapis, sa *ul*, što se može tumačiti na sličan način: *Vulxa* K. Druga dva zapisa, jedan iz prve polovice, a drugi iz druge polovice istoga stoljeća imaju *o* > *Wochetincz* 1439., a 1477. *Wokethyncz*. Sa susjednih područja imamo ranije zapis za imena s tim korijenom. Najraniji je iz Moslavine za *Vukovje*, zapis je sa *l* – *Wlchete*, *Welchete* 1256, a zatim tek u 18. st., sa *u* – *Vukovie*. Bliže je kasniji zapis, kod Vrbovca za *Vukšincac* – *Wolkoy* 1293., *Wlkanouch* 1391., *Wlkachyncz* 1457., a dalje samo likovi koji upućuju na *u*.

***stlp** – Rani je zapis s ruba područja u sjevernoj Moslavini za današnju Stupovaču: *Stupna* 1257.+1295., *Stopna* 1314. I dalje se izmjenjuju *o* – *u*, što upućuje na poseban fonem²³.

št' (< ***stj** = **skj**)²⁴

Peščenic K zapisano je vrlo rano, kao *Pestechnuk* oko 1251., ali čini se da je došlo do prekida naseljenosti jer se ponovno javlja tek krajem 18. st. *Peschenik* 1751.

Središće – *Zredysche* Đ 1393. (iste godine i kao *Zredasche*, *Zredischa*, *Zeredyscha*, *Zredisthe*, *Zredycze* (kao današnje Gornje Sredice na Bilogori).

Babinščina – *Babynschina* Đ 1477.

Šćapovec – rubno, u prvim zapisima lik ne svjedoči za *šč*, a ni u nekim kasnijim zapisima: *Chapouch* 1378., a tek od 1436. *Schyapoucz*.

²² Daleko na istok u Slavoniji susreće se pojava inače karakteristična za kajkavštinu, tj. jednačenje kontinuantne slogotvornoga *l* s kontinuantom stražnjega nazalnog samoglasnika. Ta zajednička kontinuantna u početku i tamo čuva svoju posebnu fonološku jedinicu, u vrijednosti zatvorenoga *o* (v. Lončarić 1985). Suprotno od toga, na zapadnoj periferiji, u zapadnom Međimurju i krajnjem zapadnom Zagorju ima drukčiju sudbinu od kontinuantne stražnjega nazala, tj. jednači se sa starim *u*.

²³ Dickenmann dobro i moslavačko *Soplonca*, danas *Stupčanica*, izvodi od *stup-*.

²⁴ Iako se za praslavenski za izjednačene skupove ***stj**=**skj** uzima vrijednost *šč*, a paralelno s time za ***zj**=**zgj** pretpostavlja se vrijednost *žž*, ja sam (opširnije u Lončarić 1988) iznio mišljenje da to nije vjerojatno za dio zapadnoga južnoslavenskog prajezika, zapadni dio južnoga praslavenskoga, iz kojega su se razvili šćakavski, kajkavski i čakavski idiomi, već da tu treba polaziti od *št'*, *žd'*. Tako su već postupili neki, autori npr. Brozović, Lisac (FO 380) u izvodima odgovarajućih suglasnika nekih od tih govora.

Šimunović (2002:27) pokazuje da je Ivić (1958) krivo pretpostavljao da su ti skupovi u istočnoj Slavoniji dali *št*, jer je uzimao kasne podatke, nakon dolaska novoštokavaca. Čak početkom 16. stoljeća zapisi još govore za *šč*.

Slogotvorno *r* (*r*)

Nisu posve jasni likovi *Korbonuk* Đ 1263., uz što se spominje potok *Gurbunuc*, što će biti isto ime. Obično se piše *Gorbonok*, npr. *Gorbonokfew* 1349., *de Gorbonok*. Danas je na tom zemljištu mjesto koje nema veze sa starijim imenom – Kloštar Podravski.

**vrh* – *Veliuerch* 1338. u Komarnici²⁵.

**brdo* – Rubno, kod Vrbovca: *Zaberdy* 1351., i dalje s različitim načinima pisanja, ali uvijek sa *e* uz *r*, do kraja 19. st.

cirkva – Ovdje ću spomenuti i toponim s kajkavskim *ir* koji dolazi u *cirkva*, prema štokavskom *crkva* i čakavskom *crikva*. To je zapis imena sela s rubnoga područja, i to vrlo rani: *Cirkuena* 1261., što odgovara i današnjem službenom *Cirkvena*. Od toga je zanimljiviji današnji dijalektni lik koji glasi *Cierkvena*, dakle refleksom sekundarnoga jata na mjestu dugoga *i* u skupu *i:r*. Tako nalazimo na Bilogori također *mier*, *mêr* za ‘mir’, zatim *êr*, *ier* u posuđenom glagolskom sufiks *irati*, npr. *galopêrati* || *galopierati*.

**čer-*

Praslaveski skup **čer-* u kajkavštini je obično (negdje i u čakavštini) dao “punoglasje” *čere*, *čerie*, *čerei*, *čere*), s dugim drugim zatvorenim *e*, koje je u nekim govorima prešlo češće u uzlazni, a rjeđe u silazni dvoglas. To je “punoglasje” potvrđeno u imenu sela *Črešnjevica* kod Virovitice, dijalektno *Trešņevica*: 1231. *Ceresneu* i kasnije, a 1347. *Cheresneuicha*, kao i kasnije *Czeressnyevicza* 1781.

**(j)elbša*

Od četiriju praslavenskih varijanti leksema za ‘joha’ (**olbha* || *olbša* || *(j)elbša*) u većini kajkavštine ishodišni je lik **(j)elbša*²⁶. Samo je jednom imenu u osnovi taj leksem s očekivanim likom: K *Alsevch* 1355., *Jalsouch* 1362., *Jalseuch* 1364., *Alsewcz* 1477. i sl., a u 17. st. *Jalsowcz* 1628. Dolaskom stanovništva s istoka, od 16. st. javljaju se toponimi i s drugim ishodišnim likom, npr. danas *Jošne*, *Jošiči*.

**xr-*

**xrast* – *Raščani* južno od Križevaca: *Hrastyan* 1401., *Hraschan* 1495., *Hrasthyan* 1517. Prvi potvrđeni zapis bez *x* u 19. st. *Rastovac*. Na rubu područja da-

²⁵ Neobičan je prvi dio *veli*, možda treba biti *beli*, jer su se *b* – *v* zamjenjivali pri pisanju. Zbog samo jednoga zapisa teško je o tome zaključivati.

²⁶ Čini se da je cijela Slavonija imala varijantu koja je inače karakteristična za kajkavštinu, tj. sa *(j)e-*, npr. kod Broda je 1422. potvrđeno *Jalsawyck*, *Jalsawycha* (Lončarić 1985).

nas su dva mjesta toga imena. Zapis za prvo ran je, ali upućuje na drugi lik: *Harzanycha* oko 1264., dakle *Hrašćanica*. S obzirom na lik isti je slučaj i s drugim mjestom, samo što se prvi zapis javlja kasno: *Hraztina* 1507., *Hrazthyna* 1513., a tek 1781. *Hrasztovecz*.

xruška

Za 'kruška' obično se sponiraju dva praslavska lika (**gruša* || *kruša*), međutim potrebno je sponirati i treći – **xruš-*, koji dolazi u kajkavštini i slovenskom jeziku (Schustar-Šewc, Lončarić 1999:103)²⁷. Malo je imena s tim leksemom: *Ruševac*: *Hrusewcz* Đ 1439., *Hrwsowcz* 1495.: *Ruškovac*, rubno *Hrsouch* 1378., i tako kasnije, dakle kao i Ruševac, a tek od 18. st. s proširenom osnovom, a tada se početno *x* već izgubilo: *Russkovecz*.

-ov(e)c || *-ev(e)c*

Kod ovoga morfonološkoga tvorbenog para zanimljivo je da su vrlo rano zapisani likovi sa *o* gdje bi po pravilu bili likovi sa *e*, čak i tamo gdje danas imena imaju *e*. Primjeri: *Bogarasowcz* 1315., *Belosowcz* 1495., *Farkassowcz* 1439., *Mathewsowcz* 1514., *Drasowcz* 1439., ali 1477. kao *Drasowecz*, *Knesewzzy* Đ 1439., a *Knezowcz* 1444., *Banychewcz* Đ 1439. Današnji Klokočevac zapisivan je obično sa *e*, ali i sa *o*: *Klokocheuch* 1262., *Klokochouch* 1341. Današnji *Kostanj*, sa šireg područja, zapadno od Križevaca, imao je prethodnika sa sufiksom *-(e)c*. Suprotno od očekivanoga, starije su potvrde sa *o* od onih sa *e*: *Gaztanowch* 1397., *Kozthanyowcz* 1495., i tek 1566. prvi put sa *e* – *Koztanyewch*.

-ovje||*-evje*

Isto je pitanje kod ovoga para sufiksa kao i kod prethodnoga – *Bukouia* 1513. nešto je mlađi zapis. Ranije je mjesto zapisano kao *Bucouina* 1359, *Bwkowyna* 1481. Danas glasi *Bukovje* (*Križevačko*), s dijalektološkim zapisom *Bukôvje*, a 1806. zapisan je štokaviziran lik *Bukovlje*. Zanimljiv je zbog dva zapisa iz 17. st. – *Bukewye* 1630. i *Bukeuie* 1634. – gdje se pojavljuje specifično kajkavsko *e*. To će vjerojatno biti u vezi s govorom pisara.

l

Imena u kojima se nalazio palatalni lateral (*l*) redovno se javljaju u likovima u kojima se on čuva. Zapisi koji upućuju na depalatalizirano *l* javljaju se tek od 18.

²⁷ Skup *xr-*, karakterističan za kajkavštinu, umjesto *kr-* za 'kruška' susreće se prije dolaska novoštokavaca s Turcima daleko na istoku Slavonije, također i u posavskoj Slavoniji, npr. kod Slavonskoga Broda današnja Ruščica zapisana je još 1448. kao *Hrustycza*, (*alia*) *Hrusticza* (*et tertia*) *Hrusthyeza* (Lončarić 1985).

st. – *Szelanczi* 1783., a *Dolyancz* K 1439. Danas se toponim *Dolanec* || *Dolanci* čuva u vinogradskim brdima zapadno od Koprivnice.

poľana – S tim toponomiziranim leksemom više je imena na širem području: Đ *Polyana* 1477. (1439. zapisano kao *Palyna*); kod Križevaca zapis za današnju Poljanu *Polana* već 1277., a 1306. *Polyana*. I kasnije se izmjenjuju ta dva pisana lika. *Selanec*, rubno – kalnički kraj, javlja se kasno, u prvom zapisu s likom bez sufiksa *-(e)c*: *Zelyan* 1507., a 1517. *Zelyancz*, 1598. *Zeliancz*.

ń

Malo je primjera za palatalni nazal (*ń*). Današnja rudina *Konjska* na Bilogori naslijedila je ime nekadašnjega sela, a zapisani likovi redovno na mjestu *ń* upućuju na *n*. Međutim, već drugi zapis, rani kao i prvi, iz 13. st. sugerira palatal: *Konzka* 1232., *Konyska* 1266.

Zapis *Zarosyna* vjerojatno treba čitati *Sarošńa*, što će biti od mađ. *saros* ‘blatan’.

-je (zbirno)

U ranim zapisima često ta imena završavaju na *-ja*, što odgovara njihovu genitivu jednine ili nominativu (=AV) množine. To bi moglo također govoriti za vrlo otvoreno *e*, koje je strani zapisivač izjednačavao sa *a*, jer se za kajkavštinu, a i za Panoniju, barem njezinu većinu, pretpostavlja otvoreno *e* kao kontinuanta izjednačenoga staroga *e* i prednjega nazalnog samoglasnika. *Prilesje* – *Prilesia* 1201., zapadno od Križevaca. *Zabrdje* – *Zaberdya* 1351., *Zberdye* 1507.

o

Podravsko *o* zapisivano je katkad na mađarski način, tj. sa *a*²⁸.

Tako je zapisano i ime sela *Pathak* Đ 1477., dakle *Potok*, kako se i danas piše mađarska posuđenica iz slavenskih jezika za ‘potok’. Ranije je na rubnom području (Dubrava) zapisano selo *Othotk*, koje se kasnije, 1512. javlja također kao *Athak*.

Današnje Vratno zapisano je kao *Wrathna* 1352. Današnji Domankuš u prvom zapisu koji odgovara sadašnjem imenu zapisan je sa *a* na mjestu *o*: (*Zelnicza*-)*Damankus* 1438., ali već u istom stoljeću javljaju se *Domankwsowcz* 1493. i (*Zsenth*)*domankws* 1495. Današnje Sošice, brijeg južno od Đurđevca zapisan je kao *Susicha* 1334. Tako se piše i kasnije, ali u kasnom zapisu iz 17. st. ima (*in*) *Zosicze* 1658.

²⁸ Mađarsko otvoreno *o* [o] piše se mađarskom grafijom kao *a*, odnosno grafija *a* izgovara se kao otvoreno *o*. Dugo *a*, danas grafija *á*, izgovara se [a]. V. također Šimunović 2002:19 i Dickemann 1966:202-205.

Analiza najstarijih zapisanih podravskih toponima, većinom ojkonima, uglavnom potvrđuje dosadašnja znanja i pretpostavke o kajkavštini toga područja.

– O akcentuaciji građa ne daje gotovo nikakve podatke.

– Jat i poluglas izjednačeni su na prijelazu 15. na 16. st., do kada se čuvaju posebne fonološke jedinice za njih. Kontinuant je jata zatvoreno *ɛ*, koje u dugom slogu može biti također dvoglasnik, i to uzlazni (*ie*) češće, ili silazni (*ei*), rjeđe. Kontinuant poluglasa ima vrijednost centralnoga neodređenog samoglasnika, šva (*ə*). Poluglas se jednači s jatom u vrijednosti kontinuant jata. Prijelazni govori oko Našica koji se pod utjecajem pridošlih novoštokavskih govora razvijaju u štokavskom smjeru jednače kontinuantu poluglasa sa *a*, kontinuantu jata s kontinuantom *e* = *ɛ* (ali se u nekoliko mjesta oko Našica fakultativno još čuva posebna fonološka jedinica na mjestu jata).

– Zapisi upućuju na dulje čuvanje slogotvornoga *l* (*l̥*) kao posebnoga fonema i posebne fonološke jedinice na mjestu stražnjega nazala, u vrijednosti samoglasnika između *o* i *u* – zatvoreno *o* (*o̥*) do 15. st. Kod *l̥* negdje to može biti pisarska tradicija.

S obzirom na jednačenje kontinuantu stražnjega nazalnog samoglasnika i slogotvornoga *l* zapisani likovi potvrđuju da je njihova kontinuant imala posebnu fonološku vrijednost posvuda do 17./18. st., a kasnije se negdje izjednačila ili sa starim *o* ili sa *u*. U Podravini danas nema posebnoga fonema kao njihove kontinuant, ali je nalazimo na susjednim područjima: varaždinskom, kalničkom, u Moslavini.

– Zapisi upućuju na ranu generalizaciju sufiksa sa *o* i kod osnova gdje se očekuju sufiksi sa *e*, već od početka 14. st.

Likovi koji upućuju na depalatalizaciju *l̥* javljaju se od 18. stoljeća. I danas je stanje različito u pojedinim kajkavskim govorima.

Literatura

- ADAMČEK, JOSIP 1984. Ludbreg i njegova okolina u doba feudalizma. *Ludbreg*, Ludbreg, 1984, 81–123.
- ADAMČEK, JOSIP, IVAN KAMPUŠ 1976. *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću*. Izvori za hrvatsku povijest. Zagreb 1976.
- BEZLAJ, FRANCE. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–III. Ljubljana 1976–1995.
- BÖSENDORFER, JOSIP 1910. *Crtice iz slavonske povijesti*. Osijek 1910.
- BÖSENDORFER, JOSIP 1950. *Agrarni odnosi u Slavoniji*. Zagreb 1950.
- BRDARIĆ, FRANJO 1934. *Arhiđakonat komarnički 1334.–1934*. Časti i dobru zavijčaja. Novigrad 1934, 338–362.

- BROZOVIĆ, DALIBOR 1963. O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatsko-srpskih dijalekata. *Filologija*, 6, 45–56.
- BROZOVIĆ, LEANDER 1978. *Građa za povijest Koprivnice*. Koprivnica 1978.
- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnom hrvatskom jezičnom području. *Folia onomastica Croatica*, 6, 1–40.
- BUTURAC, JOSIP 1984. Popisi župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. god. *Starine JAZU*, 59, 86–110.
- Codex Diplomaticus/Diplomatički zbornik*, III–XVIII. 1905–1990.
- CVEKAN, PAŠKAL 1990. *Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog*. Kloštar Podravski 1990.
- ĆUK, JURAJ 1916. Podravina od Bednje do Voćinke do polovine XIV. vijeka. *Vjesnik zemaljskog arkiva*, 18, 169–232.
- DICKENMANN, ERNST 1939/1966. *Studien zur Hydronymie des Save-systems*. I. Budapest 1939; II. Heidelberg 1966.
- DOBRONIĆ, LELJA 1951. Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz 1201. god. *Rad JAZU* 283, 19–51.
- DOČKAL, KAMILO 1956. Srednjovjekovna naselja oko Streze. *Starine JAZU*, 46, 145–202.
- FELETAR, DRAGUTIN 1988. *Podravina*. Koprivnica 1988².
- FINKA, BOŽIDAR; ANTUN ŠOJAT 1974. Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca. *Radovi Centra za znanstveni rad JAZU u Vinkovcima*, 3, 1–131.
- FO = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo 1981.
- GOLDŠTAJN, IVO 1995. *Hrvatski rani srednji vijek*. Zagreb 1995.
- GULIN, ANTE 1999. *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli. Loca credibilia sjeverne i središnje Hrvatske*. Zagreb 1999.
- HADROVICS, LÁSZLO 1969. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Budapest 1969.
- HAMM, JOSIP 1934. *Matija Petar Katančić, njegova djela i njegov dijalekat*. Zagreb 1934. (dizertacija, rukopis).
- HAMM, JOSIP 1949. Štokavština Donje Podravine. *Rad JAZU*, 275, 1–70.
- HORVAT, RUDOLF 1933. *Hrvatska Podravina*. Zagreb 1933.
- HORVAT, RUDOLF 1940. *Poviest Đurđevca*. Zagreb 1940.
- HELLER, GEORG, KARL NEHRING. *Die historischen Ortsnamen von Ungarn*. München. 1976. VI. Comitatus Veroecensis; 1978. X. Comitatus Crisiensis.
- HERKOV, ZLATKO 1979. *Organizacija čazmanske provincije u početku XV. st. Čazma 1226.–1976*. Čazma 1979.
- HRASTE, MATE 1958. Značaj zapadnoga štokavskog govora za istoriju i dijalektologiju srpskohrvatskoga jezika. *Južnoslovenski filolog*, 23, 77–81.
- Hrvatske županije kroz stoljeća*. Zagreb 1996.

- IVIĆ, ALEKSA 1916. Prilozi za povijest Hrvatske i Slavonije u XVI. i XVII. stoljeću. *Starine JAZU*, 35.
- IVIĆ, PAVLE 1958. *Die serbokroatischen Dialekte*. Gravenhage 1958.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1913. Današnji posavski govor. *Rad JAZU*, 196, 124–254.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU*, 48.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1951. Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 1, 359–376.
- JUNKOVIĆ, ZVONIMIR 1973. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. *Rad JAZU*, 363.
- KANCIJAN, ANTUN 1985. Traganje za podrijetlom imena sela lubbreške Podravine. *Podravski zbornik* 85, 114–122.
- KARGER, ADOLF 1963. *Die Entwicklung der Siedlungen im westlichen Slavonien*. Wiesbaden 1963.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1969. *Narodi i jezici antičke Slavonije*, Antički simpozij.
- KLAIĆ, NADA 1971. *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*. Zagreb.
- KLAIĆ, NADA 1976. *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb.
- KLAIĆ, NADA 1987. *Koprivnica u srednjem vijeku*. Koprivnica 1987.
- KRAJČOVIĆ, RUDOLF 1974. *Slovenčina a slovanské jazyky. Praslovanská genéza slovenčiny*. Bratislava 1974.
- KUDUMIJA, MATO 1968. *Đurđevac*. Đurđevac 1968.
- LASZOWSKI, EMILJE. Podaci o Koprivnici u srednjem vijeku. *Vjesnik zemaljskog arkiva*, 7 (1900), 1–4.
- LONČARIĆ, MIJO 1974. Jagnjedovački govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 4, 179–262.
- LONČARIĆ, MIJO 1982. Sjevernomoslavački kajkavski govori (s kartom sjeveroistočne kajkavštine). *Rasprave Zavoda za jezik*, 6–7, 55–120.
- LONČARIĆ, MIJO 1986. *Bilogorski kajkavski govori* (= RZJ XII). Zagreb 1985.
- LONČARIĆ, MIJO 1985. Toponimi u osvjetljivanju predmigracijskog jezičnog stanja u Slavoniji. *Zbornik referata i materijala V. jugoslovenske onomastičke konferencije*. Sarajevo 1985, 95–101.
- LONČARIĆ, MIJO 1990. Jezični odnosi u Podravini. *Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko-bilogorskoj regiji*, 181–191. Zagreb 1990.
- LONČARIĆ, MIJO 1994. Toponim *Međimorje/Međimurje*. *Studia Slavica Savariensia*, 2, 15–22.
- LONČARIĆ, MIJO 1995. Hrvatski jezik u “Felicijanovoj ispravi” i u drugim slavonskim dokumentima iz XII. stoljeća. *Zagrebačka biskupija i Zagreb*, 1094–1994, 127–132. Zagreb 1995.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb 1996.
- LONČARIĆ, MIJO; BOŽIDAR FINKA 1986. Govor virovitičkoga kraja. *Virovitički zbornik*, 1234–1984, 329–338. Virovitica 1986.

- LOPAŠIĆ, RADOSLAV 1887. Prilozi za povijest Hrvatske XVI. i XVII. stoljeća iz Štajerskog arhiva u Gracu. *Starine JAZU*, 19.
- MARESIĆ, JELA 1996. Tragom nekih povijesnih imena podravskih sela. *Đurđevački zbornik*, 137–144. Đurđevac 1996.
- MARKOVIĆ, MIRKO 2002. *Slavonija: povijest naselja i podrijetlo stanovništva*. Zagreb 2002.
- MAŽURANIĆ, VLADIMIR: *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*. Zagreb 1908–1922.
- PAVIČIĆ, STJEPAN 1920. O govoru u Slavoniji do ratova s Turcima i velikih seoba u 16. i 17. stoljeću. *Rad JAZU*, 222, 194–269.
- PAVIČIĆ, STJEPAN 1953. *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*. Zagreb 1953.
- PAVLEŠ, RANKO 2001. *Koprivničko i đurđevačko vlastelinstvo. Povijest, topografija, organizacija*. Koprivnica 2001.
- PETRIĆ, HRVOJE 2001. *Novigradska Podravina od ranoga srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća*. Općina Novigrad Podravski/ *Izabrane teme*, Novigrad Podravski, 43–80.
- POPOVIĆ, IVAN 1960. *Geschichte der serbokroatischen Sprache*. Wiesbaden 1960. *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije*, V. Zagreb 1992.
- RAČKI, FRANJO 1872. Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. god. *Starine JAZU*, 4, 201–229.
- RAUKAR, TOMISLAV 1997. *Hrvatsko srednjovjekovlje, prostor, ljudi, ideje*. Zagreb 1997.
- REŠETAR, MILAN 1907. *Der štokavische Dialekt*. Wien 1907.
- SEKEREŠ, STJEPAN 1974. Govor slavonske Podravine. *Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice srpske*, 17/2, Novi Sad, 125–172.
- SEKEREŠ, STJEPAN 1975. Govor Virovitice i okolice. *Zbornik za filologiju i lingvistiku Matice Srpske*, 18/2, Novi Sad, 161–202.
- SEKEREŠ, STJEPAN 1982. Govori s nezamijenjenim jatom u našičkom kraju. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 6, 497–269.
- SKOK, PETAR. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb 1971–1974.
- SKÖLD, HANNES 1925. *Ungarische Endbetonung*. Lunds Universites Årsskrift, XX.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1972. *Toponimija otoka Brača*. Supetar 1972.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2002. Ojkonimija srednjovjekovne Vukovske župe. *Folia onomastica Croatica*, 11, 1–41.
- ŠIŠIĆ, FERDO 1896. *Županija virovitička u prošlosti*. Osijek 1896.
- ŠUSTER-ŠEWIC, HINC 1977. Zur Bedeutung des Sorbischen und Slowenischen für die slawische historisch-vergleichende Sprachforschung. *Slovansko jezikoslovje, Nahtigalov zbornik ob stoletnici rojstva*, Ljubljana, 433–449.
- ZETT, ROBERT 1997. Wochenmarkt-Ortsnamen: eine mittelalterliche ungarländische Namenlandschaft. *Folia onomastica Croatica*, 6, 195–203.

The Kajkavian dialect in early Kajkavian place names in Podravina

Summary

The analysis of the earliest recorded place names of Podravina, mostly names of settlements, confirms the existing knowledge and hypotheses on the Kajkavian dialect in the area.

The corpus gives almost no indication of accentuation.

The yat and the semi-vowel merged at the turn of the 16th century, while before that time separate phonetic units existed. The continuant of yat is closed *e* that can also be a rising diphthong (*ie*), which is more common, or a falling diphthong (*ei*), which is less common. The continuant of the semivowel has the value of a central indefinite vowel, schwa (*ə*). The semi-vowel assimilates with yat in the value of a yat continuant. Transitional idioms around Našice that developed in the direction of Štokavian under the influence of neo-Štokavian idioms assimilate the continuant of the semi-vowel with *a*, and the continuant of yat with the continuant *e* = *ɛ* (although in some settlements around Našice a separate phonological unit has been optionally preserved in the position of yat).

Written records point to longer preservation of the syllabic *l* (*ʎ*) as a separate phoneme and a separate phonological unit in the position of the back nasal in the vocalic value between *o* and *u* – closed (*o*) before the 15th century. In some cases, *ʎ* can result from a scribal tradition.

With respect to the assimilation of continuants of the back nasal vowel and the syllabic *l*, recorded forms confirm that their continuant had a separate phonological value everywhere before the 17th/18th century, while it later became assimilated with the early *o* or *u*. In present-day Podravina there is no special phoneme as their continuant, but it can be found in neighbouring areas of Varaždin, Kalnik and Moslavina.

Written records indicate an early generalization of the suffix in *o* and roots where suffixes with *e* can be expected, starting from the beginning of the 14th century.

Forms that point to depalatalization of *ʎ* emerge in the 18th century. The situation varies in different Kajkavian idioms today.

Ključne riječi: onomastika, toponimija, hrvatska toponimija, Podravina

Key words: onomastics, toponymy, place-names, Croatia, Podravina